

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

РОЗГЛЯНУТО

Науково-методичним центром
практичної психології і соціальної
роботи

Протокол № _____ від _____

Завідувач НМЦ

_____ Романовська Д.Д.

Кафедрою педагогіки, психології та
управління освітою

Протокол № 6 від 13.06.2018

Завідувач кафедри

_____ Черкез І.Б.

СХВАЛЕНО

Науково-методичною радою Інституту
післядипломної педагогічної освіти

Чернівецької області

Протокол № _____ від _____

Голова науково-методичної ради

ІППОЧО

_____ Г.І.Білянін

**Методичні рекомендації щодо організації психологічного
та соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу у
2018/2019 навчальному році**

Укладачі:

Романовська Д.Д., завідувач науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи

Зузак О.В., методист науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи

Ящук М.Г., методист науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи

Чернівці, 2018

Методичні рекомендації щодо організації психологічного та соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу у 2018/2019 н.р.

В умовах децентралізації та реформування освіти, коли стрімкими темпами розвивається науково-технічний прогрес і різного роду інновації стають частиною нашого життя, системний психологічний супровід становлення особистості стає дуже важливим аспектом психологічної роботи в системі освіти. У свою чергу, особистісно орієнтоване навчання і виховання вимагає психологізації освітнього процесу шляхом підвищення психологічної компетентності адміністрації, педагогів, батьків.

Планування діяльності практичних психологів і соціальних педагогів здійснюється відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, за річним та щомісячним планом роботи (наказ від 27.08.2000 № 1/9-352 додатки 1-2). Нагадуємо, що річний план роботи є окремим розділом річного плану роботи закладу освіти.

Під час складання річних планів роботи необхідно враховувати:

- участь у реалізації регіональних, місцевих програм, наказів та рішень нарад/колегій МОНУ, Департаменту освіти і науки Чернівецької області;
- пріоритетні напрямки рекомендацій НМЦ ППСР ІППО ЧО;
- мету і завдання діяльності закладу освіти, особистісну тему;
- специфіку роботи з учнями (дітьми) на кожному віковому етапі їх розвитку;
- спеціалізацію і рівень кваліфікації практичного психолога (соціального педагога) закладу освіти;
- нормативи розподілу часу на кожний вид діяльності (лист Міністерства освіти і науки України від 27.08.2000р. № 1/9-352).

Відповідно до нормативних документів МОНУ, ІМЗО, УНМЦ ППСР НАПНУ, ДОН ЧОДА, запитів з боку батьків, педагогічних працівників, учнів до практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти, науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи ІППО ЧО визначив пріоритетними наступні напрямки психологічного та соціально-педагогічного супроводу освітнього

процесу, які є обов'язковими складовими плану роботи працівників психологічної служби у 2018/2019 н. р.:

І. Психологічний супровід освітнього процесу в Новій українській школі.

Якісний психологічний супровід освітньої діяльності в умовах впровадження НУШ – це система ефективних заходів, які здійснюють практичні психологи (соціальні педагоги) в закладах освіти з метою формування психологічної готовності педагогів до змін та їх адаптації до нового змісту освітнього процесу. Ефективним у психологічному супроводі є застосування системно-стратегіального підходу, відповідно до якого школа має визначити основні стратегії психологічної діяльності з вчителями, батьками, учнями та тактики (форми і методи) їх реалізації.

Фахівці НМЦ практичної психології та соціальної роботи ІППОЧО визначили три основні стратегії психологічного супроводу освітнього процесу:

1. Особистісно-фасилітативна – це емоційна підтримка вчителя в особистісно-професійній трансформації, саморозвитку (пошук ресурсів, професійних інтересів, потреб і мотивів інноваційної діяльності, коучінг, викриття та подолання антиінноваційних бар'єрів);

2. Теоретико-методична – це підвищення рівня професійної обізнаності вчителів у психологічних категоріях, поняттях, які застосовуються в НУШ, співпраця з педагогом щодо вибору методів дитиноцентрованого навчання та виховання, відповідно до психологічних особливостей учнів та ситуації соціального розвитку класу;

3. Практико-конструктивна – це конструювання освітнього середовища на засадах педагогіки партнерства, проведення психологом (соціальним педагогом) практичних занять або фрагментів занять з батьками, вчителями, учнями.

Працівникам психологічної служби кожного закладу освіти розробити «План заходів психологічного супроводу освітнього процесу в умовах НУШ», до якого включити наступні психологічні технології, форми і методи роботи з педагогами, батьками, учнями:

- Індивідуальне вивчення потреб вчителів 1-х класів щодо проведення заходів психологічного супроводу за допомогою анкетування, усного опитування та ін.

- Систематичне проведення з дітьми спеціальних психологічних 5-тихвилин: релаксаційно-розвантажувальних, мотиваційно-спрямовуючих, емоційно-стабілізуючих, кінезіологічно-розвивальних.

- Проведення тематичних та практичних семінарів, тренінгів з підвищення рівня психологічної компетентності. На практичних семінарах рекомендуємо розглянути основні психологічні категорії Концепції НУШ: емоційний інтелект, критичне мислення, нейропсихологія розвитку, психологічний мікроклімат і запобігання боулінгу.

- Проведення діагностичних замірів щодо визначення індивідуальних особливостей та показників психічного розвитку дітей, їх адаптації до школи, класу.

- Групові консультації, бесіди тематично-інформаційного характеру з метою вирішення актуальних проблем психічного розвитку дітей та соціальної комунікації в класі.

- Проведення психологом практик на засадах педагогіки партнерства, практичних занять, або фрагментів занять під час освітнього процесу: з батьками щодо розвитку психологічної батьківської компетентності та щодо залучення їх до співпраці з вчителем (групових тренінгових або індивідуальних консультативних); з вчителями щодо оволодіння практичними навичками інноваційної взаємодії з учнями (групових тренінгових або індивідуальних консультативних); з дітьми (групові або індивідуальні розвивально-корекційні заняття).

- Індивідуальні консультації (для вчителів), бесіди з метою емоційної підтримки, пошуку ресурсів та мотивів діяльності, зняття внутрішніх та зовнішніх антиінноваційних бар'єрів, що заважають у практичній реалізації концепції НУШ.

- Проведення інтерв'язійних груп та рефлексивних зустрічей для вчителів, на яких кожен може висловитись про те, що переживає емоційно, які були успіхи і вдачі у роботі, які були, чи є труднощі.

Рекомендуємо також запровадити таку інноваційну форму роботи, як проведення психологічних студій. Психологічна студія для педагогів – це універсальна форма вдосконалення професійної майстерності вчителя, суттєвою ознакою якої є гармонійне поєднання теоретичного, методичного та технологічного

вивчення педагогічних проблем, розвиток професійного мислення, професійної майстерності, підвищення рівня психологічної компетентності.

Пропонуємо рейтинговий перелік тематики засідань психологічних студій: «З радістю до школи» – щодо методів та прийомів мотивації дитини до навчання; «Світ і Я» – щодо формування позитивного мікроклімату у класі, толерантних міжособистісних взаємин; «Зрозуміти себе та інших» – щодо психологічних прийомів та методів розвитку емоційного інтелекту; «Пізнаємо світ» – щодо психологічних прийомів та методів розвитку критичного мислення; «Основа життєстійкості» – щодо психологічних прийомів розвантаження і зняття емоційної напруги; «Розвиваємо успішність» – щодо методів позитивного підкріплення навчальних успіхів дитини; «Творчість і особистість» – щодо психологічних прийомів та методів розвитку креативності.

II. Психолого-педагогічний супровід профілактики суїцидальних тенденцій серед дітей та молоді.

В цьому напрямку, радимо звернути увагу на методичні рекомендації, розроблені науково-методичним центром психологічної служби системи освіти (лист ІППОЧО від 27.02. 2018 № 2/4-203 «Про невідкладні заходи щодо профілактики суїцидальних тенденцій серед підлітків та молоді в закладах освіти області») та на методичні рекомендації щодо пріоритетних напрямків діяльності працівників психологічної служби системи освіти у 2017/2018 навчальному році, які розміщені на сайті ІППОЧО (<http://ippobuk.cv.ua/index.php/org-struct/2012-12-06-15-27-32/2012-12-21-13-01-29/2012-12-21-14-18-48>).

Рекомендуємо, розпочати роботу в напрямку профілактики суїцидів в закладах освіти з обговорення плану профілактичних заходів на нараді при директорі, а в подальшому робити це 2 рази на рік: до 01 жовтня та до 01 березня, оскільки це передуює сезонним загостренням психічної діяльності, під час яких спостерігається ослаблення життєвого тону людини взагалі, дитини зокрема.

Обов'язковими заходами профілактичної роботи, які необхідно провести, є:

- навчальні семінари-тренінги з педагогами, батьками щодо виявлення ознак суїцидальної поведінки учнів методом спостереження та оволодіння

навичками довірливого, підтримуючого спілкування та методами формування цінності життя;

- скрінг-дослідження емоційних станів учнів, проблем у їх взаємостосунках з батьками, однокласниками, друзями та ін.;
- проведення класних годин, годин психолога, позакласних заходів та тренінгових програм із формування морально-ціннісної сфери взагалі, цінності життя закрема та оволодіння навичок проблемно-вирішальної поведінки.
- за потреби – переадресування суїцидальної справи спеціалістам медичного профілю.

Для організації профілактичної роботи з дітьми, педагогами та батьками радимо посібник «Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення / Методичні рекомендації. – К.: ТОВ «Агенство «Україна», 2017 – 76 с.», який схвалено Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол №3 від 16.06.2017).

III. Соціально-психологічний супровід дітей, постраждалих внаслідок військових дій, а також їх батьків.

Радимо, з цього питання використовувати програму освітньої діяльності та спецкурс для курсів підвищення кваліфікації практичних психологів і соціальних педагогів з проблеми «Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу в дітей» за загальною науковою редакцією В.Г. Панка (лист МОН України від 09.06.2015 р. № 1/9-284). Матеріали знаходяться у вільному доступі на сайті Міністерства в розділі «Позашкільна освіта, виховна робота» (<http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/196/korinf19/>) та на сайті Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи (www.psyua.com.ua).

Практичним психологам та соціальним педагогам у новому навчальному році рекомендуємо запланувати заходи щодо психологічної просвіти педагогічних працівників та батьків з питань «стрес», «криза», «травма та її прояви у психіці, поведінці дитини», «ресурс». Також, рекомендуємо методичні посібники, розроблені навчально-методичним центром практичної психології та соціальної роботи ІППОЧО:

Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор.: Д.Д. Романовська, О.В. Ілащук. – Чернівці: Технодрук, 2014. – 133 с. (затверджено вченою радою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, протокол №1/17 від 19.03.2015)

Ефективні технології розвитку та відновлення стресостійкості/життєстійкості у дітей та дорослих. Методичний посібник / упорядники Д.Д. Романовська, М.Г.Ящук – Чернівці, 2018 – 159 с. (затверджено вченою радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України від 14.06.2018).

IV. Запровадження в закладах освіти просвітницько-профілактичних програм, рекомендованих МОНУ, ІМЗО, ІППОЧО (як варіативна складова або в рамках своїх робочих годин).

З метою підсилення психологічної складової у вихованні дітей та учнівської молоді закладам освіти рекомендовано включати до варіативної складової (або проводити в рамках свої робочих годин) факультативні, тренінгові курси, курси за вибором та спецкурси, які будуть впроваджувати фахівці психологічної служби (практичні психологи, соціальні педагоги), відповідно до інтересів та потреб учнівської молоді, результатів моніторингових досліджень.

Для організаційно-методичного забезпечення викладання факультативних курсів науково-методичним центром практичної психології та соціальної роботи складено перелік із 43 програм, схвалених і рекомендованих МОНУ, розміщених на сайтах МОНУ, УНМЦППСР НАПНУ та ІППОЧО/сторінка НМЦППСР/закладка «Психологічно-орієнтовані факультативи та спецкурси»:

1. З метою формування ціннісного ставлення до свого здоров'я та здорового способу життя, відповідального ставлення до збереження сімейних цінностей, основ відповідального батьківства рекомендуємо програму «Дорослішай на здоров'я» для учнів 9-11 класів (відповідно до листа ІМЗО МОНУ від 16.08.2017 № 21.1/12-Г-579). Методичне забезпечення: посібник "Дорослішай на здоров'я" [навч.-метод. посібн.] / Н.О. Лещук, Ж.В. Савич, О.А. Голоцван. - К., 2012. - 214 с. отримують підготовлені фахівці в науково-методичному центрі практичної психології та соціальної роботи ІППОЧО.

2. З метою навчання дітей і підлітків здорового способу життя та започаткування в ранньому віці моделей поведінки, що сприяють збереженню здоров'я та запобігають ризику, рекомендуємо програми факультативних курсів «Сприяння просвітницькій роботі «рівний - рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» для 7-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Лещук Н.О., Савич Ж.В.) (відповідно до листа ІМЗО МОНУ від 16.08.2017 № 21.1/12-Г-579). Методичне забезпечення розміщено на сайті «Методичний портал» [<http://metodportal.net/node/30019>] та «Я – моє здоров'я – моє життя» для учнів 5-6 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Лещук Н.О.) (відповідно до листа ІМЗО МОНУ від 16.08.2017 № 21.1/12-Г-579). Методичне забезпечення розміщено на сайті «Методичний портал» [<http://metodportal.net/node/30018>];

3. З питань протидії торгівлі людьми, пропонуємо тренінгову програму виховної роботи з учнями 7-11 класів загальноосвітніх та професійно-технічних закладів освіти “Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція”, (наказ МОНУ від 08.04.16 № 405 на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 111 «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року»). Методичне забезпечення: електронні версії посібників для роботи з учнями розміщені на сайтах МОНУ [<http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/196/korinf19/1432801608/>] та Українського фонду "Благополуччя дітей" за [<http://childfund.org.ua/publications/categories/2/>]. Також можна отримати диски в науково-методичному центрі практичної психології та соціальної роботи ІППОЧО під час проходження курсів підвищення кваліфікації;

4. З метою підвищення стійкості до переживання наслідків стресу дошкільнятами і школярами після психотравматичних подій рекомендуємо корекційно-розвиткову програму формування стійкості до стресу у дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір», схвалена вченою радою НаУКМА від 25.05.2017, рекомендована Інститутом модернізації змісту освіти МОНУ (лист №21.1/12-Г-300 від 27.06.2017). Методичне забезпечення розміщено на сайтах ДОН ЧОДА в «Методичному вернісажі» та ІППОЧО в «Педагогічні

інновації», розділ «Психологія» та на сайті Психологічної служби системи освіти України [http://www.psyua.com.ua/index.php?page=products_one&prod=448];

5. З метою профілактики та корекції егоцентричної, агресивної, насильницької поведінки, створення атмосфери уваги, співчуття і співпраці у підлітковому та юнацькому колективах рекомендуємо програму тренінгових занять «Не смійся з мене» : [навч.-метод.посібник для соціальних педагогів, практичних психологів та вихователів] / за ред. Т.Л. Лях. - К., 2015. - 96 с. (схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах, лист № 14.1/12-Г-744, протокол № 3 від 03.12.2013 р.). Методичне забезпечення розміщено за адресою [http://elibrary.kubg.edu.ua/18336/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9D%D0%B5%20%D1%81%D0%BC%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8F%20%D0%B7%20%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5_%20%D0%A4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%96%D1%8F%202014.pdf];

6. 37 програм: з яких 6 програм для учнів 1-4 класів, 31 програма – для учнів основної та старшої школи (відповідно до листа МОНУ від 06.09.13 № 1/9-413). Методичне забезпечення розміщено на сайті ІППОЧО/сторінка центру практичної психології та соціальної роботи/розділ «Психологічно зорієнтовані факультативи, спецкурси» [<http://ippobuk.cv.ua/index.php/org-struct/2012-12-06-15-27-32/2012-12-21-13-01-29/2013-09-10-08-16-27>] серед яких:

- З метою посилення захисних чинників поведінки щодо вживання алкоголю, пропонуємо, факультативний курс для учнів 7-8 класів «Відверта розмова» за проектом «Сімейна розмова» (автори: Вієвський А.М., Лепеха К.І., Лунченко Н.В., Луценко Ю.А., Острова В.Д., Панок В.Г., Сосновенко Н.В.). Програма призначена як для учнів 7-9 класів, так і для їхніх батьків;

- З метою створення психологічно комфортних умов навчання, при яких учасник відчуває свою успішність, інтелектуальне зростання розроблено спецкурс «Основи психології особистості» для учнів 10-11 класів. Упорядники: Талаєва Ю.М., Романовська Д.Д. (лист МОН України від 06.06.2013 р. № 1/0-413).

V. Профілактика та подолання конфліктності й жорстокого поводження в учнівському середовищі, впровадження «Шкільної служби порозуміння».

Глобалізація, трансформаційні процеси та сучасна інформаційна сфера обумовлюють включення людини в дуже складну систему суспільних взаємовідносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень. Тому, сьогодні особливо зростає необхідність свідомої активності не тільки фахівців психологічної служби, а й керівників, спрямованої на підтримку, регулювання і формування здорового соціально-психологічного клімату в закладі освіти. Ефективним регулятором взаємовідносин учнівського колективу виступають шкільні служби порозуміння. В Чернівецькій області активно діють 9 шкільних служб порозуміння, які координує психолог (соціальний педагог), який пройшов підготовку і володіє знаннями та навичками з організації ШСП. З метою формування безпечного освітнього простору, НМЦ ППСП і надалі рекомендує в роботі впроваджувати відновні практики - медіацію, коло прийняття рішень, техніки активного і рефлексивного слухання (перефразування, резюмування, ехо-техніка), формулювання запитань, ефективного зворотнього зв'язку, «Я-твердження» та ін. Зауважуємо, що перелічені техніки може використовувати кваліфікований спеціаліст психологічної служби в контексті практичної діяльності без проходження спеціального навчання. З методологією врегулювання і вирішення конфліктних ситуацій можна ознайомитися в посібнику «Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально- педагогічний аспект», що розміщений на сайті ППОЧО, розділ «Педагогічні інновації». (Комплекс навчальних занять і тренінгів за програмою «Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект»: [Навч.-метод. посібник]. - К.: ФОП Стеценко В.В. – 2016. – 192 с. Посібник схвалено для використання у закладах загальної середньої освіти Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Міністерства освіти і науки України (протокол № 3 від 04.10.2016 р.).

VI. Профілактика булінгу і мобінгу, кібербулінгу.

За даними дослідження, проведеного ЮНІСЕФ у 2017 році, 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу (цькування) протягом останніх трьох місяців; 24% дітей стали жертвами булінгу і 48% з них нікому не розповідали про ці випадки. Це тривожні цифри, особливо в той час, коли Україна переживає конфлікт, внаслідок чого майже 1,6 мільйона людей, у тому числі 220 тисяч дітей, стали внутрішньо переміщеними особами.

Шкільний булінг – це явище характерне для загальноосвітніх шкіл, де учні об'єднані формально, і менш характерне для музичних, художніх шкіл тощо, де діти об'єднані спільним інтересом. Найчастіше, булінг відбувається в місцях, де контроль з боку дорослих менший або відсутній взагалі. Необхідно відмітити, що в старшій школі, булінг набуває більш прихованого характеру. Кривдники – хлопці, частіше застосовують фізичне насильство, дівчата – дражняться, поширюють чутки, ігнорують та бойкотують жертву. НМЦППСР, звертає увагу на 3 головні ознаки, за якими можна ідентифікувати булінг: повторення, намір нашкодити та нерівність сили між учасниками ситуації. На відміну від булінгу, мобінг виглядає як систематичне цькування, психологічний терор, форма зниження авторитету, психологічного тиску у вигляді цькування людини у колективі, зазвичай, з метою його витіснення. Отже, різниця між булінгом і мобінгом полягає в наступному: мобінг – це коли натовп нападає на одну людину, а булінг – це коли одна людина (хуліган, буллер) або декілька людей погрожують і залякують іншого. Зараз, новою загрозою для сприятливого клімату в учнівському середовищі виступає кібербулінг, кібермобінг. Здійснюється такого роду вплив через залякування у кіберпросторі (онлайн-комунікаціях), що полягає у звинуваченні когось з використанням образливих слів, поширення брехні та неправдивих чуток, неприємної інформації через електронну пошту, онлайн-пости у соціальних мережах, або виключення когось з онлайн-груп.

Первинна профілактика булінгу, мобінгу і кібербулінгу повинна базуватися на формуванні емпатійних почуттів підлітків. Це, насамперед, перегляд і лібералізація ціннісних уявлень, на основі яких формуються такі навички: застосування до інших тих же критеріїв оцінки, що і до самого себе; використання фундаментальних критеріїв моральної поведінки як основи оцінювання себе й інших; здатність враховувати потреби, інтереси і почуття інших так само, як

свої власні. Тому, у підлітковому віці для морального розвитку є важливим функціонування емпатії як стійкої моральної риси. Метою вторинної профілактики є розвиток в учнів здібностей емоційно-вольового самоконтролю, навиків свідомого створення в собі оптимальної, стійкої «внутрішньої атмосфери». Приблизно одна з п'яти жертв булінгу – провокативна, коли особи намагаються себе захистити через прояв агресії. Для психологічного захисту від буллерів, використовують прийоми і техніки емоційної саморегуляції. Використання образів – поширений прийом, наприклад, відчуваючи емоційне напруження, можна уявити себе в образі кіно- або літературного героя. Уміння достатньо яскраво відтворити в думках образ для наслідування, «увійти в роль» допомагає з часом знайти і власний стиль поведінки. Перехід в нейтральний стан, досягається не образним уявленням іншої емоції, що витісняє первинну, а переходом в стан спокою, відпочинку, розслаблення, в якому взагалі жодним негативним емоціям немає місця (м'язове розслаблення, релаксація). Спостереження за внутрішніми відчуттями, дозволяє нам дослідити власну емоцію з боку. Управління диханням – прийом, при якому процес дихання має важливе значення для регуляції психічних процесів. Навіть елементарні дихальні прийоми можуть дати відчутний позитивний результат, коли необхідно швидко заспокоїтися або, навпаки, підвищити загальний тонус. В першу чергу, важливий ритм дихання. Заспокійливий ритм – такий, що кожен видих удвічі довший, ніж вдих. У ряді випадків, можна зробити глибокий вдих і потім затримати дихання на 20-30 с. Подальший видих і глибокий компенсаторний вдих чинять на нервову систему стабілізуючий вплив. Крім, вище зазначених прийомів позбавлення від небажаних емоцій можна здійснювати за допомогою технік: дисоціації, методу відключення. Щодо організації діяльності з профілактики жорстокого поводження в учнівських колективах, варто переглянути методичні рекомендації щодо формування безпечного освітнього простору, запобігання булінгу та мобінгу в Новій українській школі, розроблені Романовською Д.Д., завідувачем НМЦППСР ІППОЧО (Лист ДОН від 01.02.2018 №01-31/268 «Про проведення в закладах освіти просвітницько-профілактичних заходів з формування безпечного освітнього простору та запобігання булінгу, мобінгу в Новій українській школі»).

VII. Здійснення профілактики шкільного і домашнього насилля.

Наша країна, як і більшість країн світу, переживає негативні соціальні процеси, які супроводжуються значними кризовими змінами у суспільстві. Одним із таких явищ є насильство. Розв'язати проблему насильства щодо неповнолітніх можна тільки у разі спільної роботи педагогів, батьків і всіх дорослих, які так чи інакше причетні до виховання дітей. Метою роботи щодо нівелювання наслідків насильства є не заміна або усунення батьків, які не в змозі нести відповідальність за виховання своїх дітей, а допомога сім'ї у відновленні або формуванні здатності до названої діяльності.

Важливо розрізнати такі основні види соціальної профілактики насильства у молодіжному середовищі: *первинна, вторинна та третинна*. Кожний з видів профілактики має свої особливості. До первинної соціальної профілактики насильства відноситься формування активного стилю життя, який забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів особистості, формування в особистості неприйняття та категоричної відмови від маніпуляції. Метою вторинної профілактики насильства є зміна ризикованої малоадаптивної поведінки на адаптивну. У результаті цієї профілактики передбачається зміна ставлення особистості до себе та оточуючих, навчання навичкам поведінки в ситуаціях, які можуть призвести до насильства. Третинна соціальна профілактика спрямована на інтегрування в соціальне середовище осіб, які потерпіли від насильства. Третинна профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки молодої особи, які призвели до виникнення проблеми. Просвітницька робота з даного питання може бути посилена шляхом організації на базі закладу освіти консультативних пунктів, де всі учасники освітнього процесу можуть отримати консультації практичного психолога, соціального педагога, юриста, працівника правоохоронних органів. Слід зауважити, робота з роз'яснення та вивчення чинного законодавства, міжнародних актів проводиться соціальним педагогом з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей дітей та учнівської молоді. Рекомендуємо, спільно із заступником директора з ВР розробити внутрішньошкільний механізм безпечної взаємодії учасників освітнього процесу з метою попередження, виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми та оптимального реагування на них. Крім

цього, для досягнення ефективності профілактичної роботи з попередження насильства серед дітей та учнівської молоді, працівники психологічної служби закладів освіти повинні залучати батьків. Через батьків можна доносити до дітей інформацію про загальні способи попередження ситуацій насильства, привернути їх увагу статево-рольовому вихованню дітей, зокрема вираження особистісних симпатій та наявні форми допомоги, яку дитина може отримати на базі школи. Це особливо стосується дітей молодшого віку. Детальніше про види насилля, форми надання допомоги постраждалим від домашнього насильства та заходи щодо запобігання насильству серед дітей та молоді представлено у методичних рекомендаціях МОНУ «Запобігання та протидія насильству», які розміщені на сайті ДОН, розділ «Методичний вернісаж». Для упорядкування заходів із протидії насилля та вдосконалення професійного реагування у виявленні факту його спричинення, рекомендуємо ознайомитися з листом МОНУ від 7.12.2017 №2229 «Про виконання законодавчих вимог у зв'язку із прийняттям Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

VIII. Забезпечення соціального захисту здобувачів освіти пільгових категорій, які потрапили у складні життєві обставини, з малозабезпечених сімей.

Згідно статті 76 Закон України «Про освіту» (прийнятий 05.09.2017 № 2145-VIII) «Психологічна служба та соціально-педагогічний патронаж у системі освіти» здобувачі освіти мають бути забезпечені психологічним супроводом та соціально-педагогічним патронажем. Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам. Важлива ділянка роботи соціального педагога – соціальний захист дітей пільгових категорій. Вона передбачає: формування банків даних учнів пільгових категорій (діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, батьки яких є учасниками АТО та інші); формування соціального паспорту освітнього закладу на підставі соціальних паспортів учнівських груп, оновлення відомостей про учнівський контингент; упорядкування та формування документів, що підтверджують статус учнів пільгових категорій (дітей-сиріт; дітей, позбавлених

батьківського піклування; дітей, батьки яких є учасниками АТО, дітей-переселенців, дітей з особливими потребами тощо); проведення з педагогічними працівниками індивідуальних та групових консультацій щодо особливостей соціального захисту учнівської молоді в закладі освіти; здійснення моніторингів дотримання соціальної гарантії для учнів щодо збереження їх здоров'я (медичний огляд); організації харчування учнів, зокрема учнів пільгових категорій; здійснення виплат учням пільгових категорій згідно чинного законодавства; організація забезпечення учнів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування Єдиними квитками; організація страхування учнів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; сприяння соціальній інтеграції дитини: залучення до позакласної (гурткової) діяльності; забезпечення соціальних потреб дитини з урахуванням її особливостей та можливостей; співпраця з державними та недержавними організаціями, місцевими органами виконавчої влади та громадського самоврядування з метою здійснення соціального захисту учнів, які опинилися в складних життєвих обставинах; складання актів обстеження житлово-побутових умов учнів, які цього потребують; соціально-педагогічний супровід формування ціннісних орієнтирів учнівської молоді; робота по оздоровленню дітей пільгових категорій, підготовка супроводжуючих документів щодо оздоровлення учнів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування під час літніх канікул.

За визначенням Закону України «Про соціальні послуги» (№ 3143 від 18.09.2015) складними визначаються такі життєві обставини, що спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті.

Згідно ст.9 цього Закону особи, сім'ї можуть бути визнані такими, що перебувають у складних життєвих обставинах, з таких підстав: часткова або повна втрата рухової активності; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування або психічний розлад; інвалідність; бездомність; безробіття; бідність; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із

виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; дискримінація за ознакою статі; насильство в сім'ї, жорстоке поводження; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; заподіяння шкоди внаслідок пожежі, стихійного лиха, катастрофи, бойових дій, терористичного акту.

У разі потрапляння дитини у складні життєві обставини чи за виявлення ознак, факторів, що можуть вказувати на ризики щодо їх виникнення, соціальному педагогу рекомендується запропонувати адміністрації закладу дотримуватись наступного алгоритму дій:

- вивчення ситуації стосовно дитини, яка потребує захисту, та проведення заходів з попередження, усунення загрози життю і здоров'ю дитини;
- за потреби – проведення медичного огляду дитини чи направлення її до закладу охорони здоров'я;
- направлення інформації до служб, які забезпечують соціально-правовий захист дітей;
- формування з числа працівників закладу тимчасової команди індивідуальної підтримки дитини (для роботи з окремим випадком), визначення повноважень членів команди та відповідальності за проведення діагностики ситуації, оцінки потреб дитини, яка потрапила в СЖО, забезпечення реалізації заходів індивідуального плану роботи з дитиною;
- максимальне залучення відповідних спеціалістів суміжних галузей місцевого, районного та обласного рівнів для реалізації індивідуального плану роботи з дитиною та її сім'єю.

З метою забезпечення комплексної оцінки потреб дитини, прийняття рішення в її інтересах, під час здійснення соціально-педагогічного супроводу у закладі освіти соціальному педагогу необхідно оформити соціальний паспорт та діагностичну карту оцінки потреб дитини (розробка Ковальчук Т.М.), схвалену обласною Експертною комісією науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи ІІПОЧО від 16.11.2016 (протокол №29), розміщену на сайті ІІПОЧО/сторінка НМЦППСР/розділ «Професійний інструментарій працівника психологічної служби». Усі заходи соціально педагогічного та психологічного супроводу необхідно зазначити у індивідуальній картці психолого-педагогічного

супроводу дитини, рекомендованій у методичних рекомендаціях щодо основних напрямків діяльності працівників психологічної служби у 2016/2017 навчальному році, розміщено на сайті ІППОЧО/сторінка НМЦППСР/розділ «Методичні рекомендації».

Соціальний захист малозабезпечених сімей здійснюється відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01 червня 2000 року № 1768-III зі змінами та доповненнями від 28 грудня 2014 року № 80-VIII, діючих від 01 січня 2015 року та Постанови Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям” від 24 лютого 2003 року № 250 зі змінами та доповненнями від 29 січня 2014 року № 32, діючих від 11 лютого 2014 року. Малозабезпеченою вважається сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї. Державна соціальна допомога призначається з місяця звернення, якщо протягом місяця подано всі необхідні документи. Державна соціальна допомога призначається на шість місяців. Розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом, який обчислюється за методикою, встановленою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, але цей розмір не може бути більшим ніж 75 відсотків прожиткового мінімуму для сім'ї. Окрім державної соціальної допомоги, малозабезпечена сім'я може отримати адресну субсидію на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг.

Документи, необхідні для оформлення державної соціальної допомоги: заява про надання державної соціальної допомоги; документ, що посвідчує особу; довідка про склад сім'ї (до складу сім'ї не включаються особи, які перебувають на повному державному утриманні); декларація про доходи та майно осіб, які входять до складу сім'ї (в декларацію не включаються державна соціальна допомога, призначена відповідно до цього Закону; нарахована субсидія за спожиті житлово-комунальні послуги; сплачені членами сім'ї аліменти); довідка про наявність та розмір земельної частки (паю).

**Заступник директора ІППО ЧО
з науково-методичної роботи**

Богачик Т.С.

**Завідувач науково-методичного
центру практичної психології
та соціальної роботи**

Романовська Д.Д.

**Методист науково-методичного
центру практичної психології
та соціальної роботи**

Зузак О.В.

**Методист науково-методичного
центру практичної психології
та соціальної роботи**

Ящук М.Г.